

EGİTİMİN KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Mahmut ÂDEM

1. GİRİŞ : KAVRAMLARIN AÇIKLANMASI

Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Kavramları

Türkiye'de 1960'larda Anayasal ve yasal olarak planlı kalkınma politikasının benimsenmesiyle kalkınma, büyüme sözcükleri, daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Çoğu kez de ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma (gelişme) birbirine karıştırılmaktadır. Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) yıllık ya da dönem artış hızına, kalkınma planlarında kalkınma hızı denilmektedir. Oysa GSMH'nın artış hızı, kalkınma hızı değil, ekonomik büyüme hızıdır. Bu kavram kargaşasıyla yapılan durum değerlendirmeleri de yanlış olmaktadır. Örneğin plan hedefinde belirlenen GSMH artış hızına ulaşıldı ise, bu çoğuna «Plan hedeflerine ulaşıldı» biçiminde yorumlanmaktadır. Oysa gerçekte işaret edilmesi gereken kalkınma hızı değil, belirlenmiş olan büyüme hızına ulaşılmış olunmasıdır. Çünkü ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme eşanlamlı değildir. Akın İlkin, bu iki ifade arasındaki farkı şöyle anlatıyor«büyüme, insanın boyunun uzamasıdır. Kalkınma ise o insanın olgunlaşmasıdır. Her boyu uzayanın olgunlaştığını söylemek olanaksız ise, aynı biçimde büyüyen her ekonominin de kalkındığını söylemek olası değildir.» (1)

GSMH bir büyüme ölçütüdür. Bunun toplumsal gönenc, ekonomik kalkınmanın da göstergesi olarak algılanması yanlış olur. Çünkü GSMH artışı hesaplanırken kullanılan veriler, bir yandan yeterince güvenilir değildir. Öte yandan üretimin yapısı ve kaynak dağılımındaki değişimleri açık bir biçimde yansıtmamaktadır. GSMH bir yılda üretilen mal ve hizmetlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır.

(1) Milliyet, 23.8.1978.

Bu toplamda anılan mal ve hizmetlerin niteliği, nasıl kullanılacağı, bunlardan en çok hangi gelir düzeyinde bulunanların yararlanacağı belirtilmemektedir. Bu ayrıntıları bilmeden üretilen mal ve hizmetleri, kalkınmanın göstergesi gibi göstermek yanlış olur. Akın İkin'in değindiği gibi «belli bir yılda bir ülkenin GSMH artış hızı yüksektir. Ama bu artış eski üretim miktarlarının artması ve iç-dış kaynakların zorlanması ile gerçekleştirilmiş de olabilir. Gelecek yıllarda ise bunun sonucu olarak büyüme hızı düşebilir. İç kaynaklardan dış ekonomik ilişkilere varan büyük sorunlar ortaya çıkabilir ve bu ekonomik yapı bozuklukları giderek sosyal ve siyasal yapıda büyük çöküntüler yaratabilir. Görüldüğü gibi kalkınma açısından değil, sosyal refah artışı açısından bile GSMH yeterli bir yanıt vermemektedir.» (2).

Görülüyor ki, çoğuna bu alanda bir kavram kargaşası ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu nedenle konu ile yakından ilgili görülen kavramları açıklamak yararlıdır.

. **Evrim** : Ekonomik ve toplumsal bir dizgenin uzun dönemde gerçekleştirdiği bir değişimdir.

. **İlerleme** : Birey başına düşen GSMH'nin artması ya da dengeli ve adaletli bir gelir dağılımı sağlamak amacıyla ulusal gelirden dar gelir kümelerinin de gereksinimleri ölçüsünde yararlanmalarının sağlanmasıdır. Ancak ilerleme sözcüğü çok geniş kapsamlı belki biraz da anlamı yeterince açık olmayan bir sözcüktür.

. **Genişleme** : Çoğuna iktisatçılar genişleme ile büyümeyi eş anlamda kullanmaktadırlar. Gelişmiş ekonomilerin bir dönemdeki büyümesini simgeler. Çünkü bu ülke ekonomistleri için, kalkınma yerine genişleme ya da büyüme (expansion) sözcüğü yeğlenmektedir. Genişleme sözcüğü bazı iktisatçılarca işletmelerin kısa dönem gelişmelerini belirlemek için de kullanılmaktadır.

. **Gelişme** : «Bir toplumun çağdaş uygarlık ve teknoloji aşamasının yapısal özellikleri yöneliminde devinmesi ve bu devinmenin bir parçası olarak bireysel yetenek ve becerilerin davranışların değişmesi demektir.» Buna göre gelişme, toplumsal yapının olumlu yönde süregeldiği bir evrimdir. Bu anlamda gelişme eğitim kesimi ve toplumsal bilimlere daha uygun düşen bir kavramdır. Örneğin «eğitim,

(2) Aynı

bireye istenilen davranışı kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır.

Büyüme : Makro iktisatta bazen gelişme kavramı ile eş anlamda kullanılmaktadır. Ancak gelişmenin ekonomi dışındaki toplumsal bilimlerin (örneğin eğitim) içeriğine daha uygun düşmesine karşılık, büyüme daha çok gelişmiş ekonomilerin kazandığı büyüme artışı anlamına gelmektedir.

Kalkınma : Siyasal iktisadın belli ekonomi politikaları izleyerek toplumun yapısını, bireylerin gönenc düzeyini artırmak amacıyla değiştirme girişimidir. Kalkınma, toplumun ve onu oluşturan bireylerin yaşam düzeyini yükseltmeyi hedef aldığına göre, bu süreçte ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve eğitsel değişkenler akla gelmektedir. Kalkınma hangi değişkenle birlikte düşünülürse düşünülün, her şeyden önce siyasal içerikli bir kavramdır.

Ekonomik değişkenler açısından düşünülen kalkınma denilince işgücünün veriminin artırılması düşünülmektedir. Verimin artırılmasından salt bireyin yetenek ya da teknik bilgisinin artması değil, emeğin doğal ve insan kaynaklarını işleyerek yarattığı birikmiş olan teknik bilginin artması anlaşılmaktadır. Birikmiş teknik bilgi, sermaye mallarını, teknolojiyi, çevre koşulları, ekonomik kurumlarını vb. içermektedir. Bu ifade biraz daha açılacak olursa kalkınma süreci aşağıdaki öğelerden oluşur :

- Mal ve hizmetlerin üretimi, taşınması, ulaştırılması ya da dağıtımı
- Üretim etmenlerinin belirli kesimler arasındaki dağılımı
- Ekonominin parasallaşması ya da çağdaşlaşması
- Birey başına düşen gerçek ulusal gelirin artması
- Böylece bireyin, beslenme, konut, su, elektrik, toplumsal güvenlik, giyim, dinlenme ve kültürel gereksinmelerinin Anayasa'da ifadesini bulan toplumsal adalet ölçüleri içinde karşılanması
- İşgücünün gerçek çalışma süresinin kısaltılmasıyla bireye boş zaman bırakılması
- Dış ilişkilerin, özellikle dış ticaretin önemli artışlar göstermesi
- Kısaca bireyin yaşamında olumlu yönde köklü değişiklikler sağlanmasıdır.

Toplumsal, siyasal ve kültürel değişkenler açısından kalkınma, gelişme kavramı ile eş anlamda anlaşılmaktadır. Bu anlamda gelişme kavramı;

- Toplumun nüfussal yapısını
- Kırsal nüfus, doğum, ölüm oranlarını
- Mesleklerarası her türlü hareketsizliği
- Kentleşme düzeyini
- Toplumsal kesitler arasında kümelenmeyi
- Gelir dağılımını
- Çevre koşullarını
- Bireyin fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin geliştirilmesini (eğitimi)
- Teknolojik gelişmeyi ve bilgi dağılımını,
- Bireyin siyasal katılmasının artmasını
- Tüm kurum ve kuralların ekonomik değişmelere koşut olarak yeniden düzenlenmesini vb. içerir.

Yukarıda sayılan konulardaki gelişme, bir kuşaktan ötekine somut bir biçimde gözlenebilir. Buna göre gelişmenin toplumsal, kültürel ve siyasal yönü, ekonomik yönüne göre daha görelidir. Gelişmenin ekonomik yönünün daha nesnel (objektif) olmasına karşılık, toplumsal yönü daha öznel (sübjektif).

«Sistemleştirilmiş, belli çağdaş yöntemlerden yararlanmış öngörücü ve değiştirici siyasal tepki, sosyal anlamı ile tanımladığımız ögelere yöneldiğinde, 'kalkınma politikaları' adını alır. Bu, toplumun gelişmesini bilinçle belli doğrultulara koymak, kapsamı ve yapısını belli modellere göre değiştirmek istemek demektir. Örneğin sermaye faktörünün etkinliğini artırmak, yatırımlara yeni hız ve biçimler vermek, işgücünün ortalama teknik düzeyini yükseltmek gibi değiştirme çabalarıdır. Politikaların daha çok üretim ilişkilerini ve faktörlerini kapsayanın dönemimizde geçerli aracı 'iktisadi planlama' dır. Ama bir kısım ülkeler, salt bu ilişkilere dayanarak geri kalmış bir topluma yukarıda tanımını verdiğimiz sosyo-ekonomik gelişme sürecine sokamayacağı noktasından hareket ederek bütün toplumsal öğeleri etkilemediği, gelişmeyi engelleyen etkenleri karşılamayı, 'olumlu' yönde değişmeyi sağlayan etkenleri güçlendirmeyi politikala-

rının ekseni haline getirmişlerdir. Bunun aracı 'Sosyal ve Ekonomik Kalkınma Planlarıdır.' (3)

Öte yandan gelişmekte olan ülkelerde, bu arada Türkiye'de GSMH artışı her zaman kalkınma anlamına gelmeyebilir. Kalkınma denilince gelir dağılımının düzelmesi gerekir. Oysa GSMH artışı her zaman gelir dağılımını düzeltmeyebilir. Aksine bazen GSMH artışı, varlıklıyı daha varlıklı, yoksulu daha yoksul kılabilir. Yani klasik İngiliz iktisatçısı Ricardo'nun deyimiyle bir poperizasyon (paupérisation) ortaya çıkabilir.

Kalkınma denilince akla şu noktalar gelmektedir :

- Gelir dağılımının düzeltilmesi
- Gerçek anlamda sanayileşme
- Kaynakların bölgesel, yöresel olarak çeşitli gelir kümelerine etkili ve dengeli bir biçimde dağılması, böylece çeşitli kesimlerde verimliliğin artırılması
- Dış ekonomilere bağımlılığın en aza indirilmesi
- Teknik, bilimsel, kültürel, toplumsal vb. gelişmeler sağlanması vb (4)

Ekonomik büyüme, bir önceki yıla ya da döneme oranla daha fazla mal ve hizmet üretilmesi demektir. Belki ekonomik büyüme ile gelir dağılımının düzeltilebileceği düşünülebilir. Ama çok önemli bir nokta, geçen yıla oranla daha fazla üretilen mal ve hizmetlerin büyük bölümünün hangi gelir kümelerinin gereksinmelerine dönük oluşudur. Örneğin dar gelirlilerin, sabit gelirlilerin alamayacağı mal ve hizmet üretiminin artırılmasıyla dengeli bir gelir dağılımı sağlanması olası değildir. Örneğin Murat 124 yerine Murat 131'in çıkarılması, alıcı kitlesinin yapısını orta gelirlilerden daha üst düzeydeki gelirliler lehine değiştirmesi gibi. Söz gelişi enflasyonist bir ekonomik büyüme gerçekleştirilmesi, en çok henüz sendika kurma hakkı alamamış dolayısıyla, siyasal ve ekonomik bir baskı kümesi oluşturamamış kamu görevlilerini daha yoksul duruma düşürecektir. Bugünkü Türkiye koşullarında köylüler de en çok ezilen toplum-

(3) Bu kısım ve daha önceki kavramların açıklanmasına ilişkin bilgileri: Memduh Aytür, *Kalkınma Kavramı*, adlı 7 sayfalık nottan alınmıştır

(4) Aynı.

sal kümelerden birini, hatta birincisini oluşturmaktadır. Memurun yoksul duruma düşürülmesi, rüşvetin, sahtekârlığın vb. artması demektir. Böylece ülkede ahlâki değerler temelden sarsılacaktır. Kimse- nin kimseye güveni kalmayacaktır. Bu da, toplumun giderek yozlaş- ması, yani toplumsal bunalımın doğmasına yol açar. Enflasyonist bir ekonomik büyüme sonucu işçilerin satın alma gücü düşer, bu da işin verimliliğinin, dolayısıyla üretimin düşmesine karaborsanın doğmasına neden olabilir. Enflasyon hızının en aza indirilmesi, gel- lir dağılımını dar gelirli aleyhine bozan etkeni ortadan kaldırır. An- cak bu, daha önce yani enflasyonist ekonomik büyüme sırasında bo- zulan gelir dağılımını düzeltmez. Bunun için ayrıca önlemlerin alın- ması zorunludur.

Bu önlemleri iki kümede özetlemek olasıdır.

1. **Kısa dönemli önlemler :** varlıklı kümelerin ödediği vergiyi ar- tırmak, dar gelirlilerin ödediği vergiyi azaltmak. Ayrıca sa- bit gelirli memurların aylıkları işçilerin ücretleri, köylünün ürettiği mallar için belirlenen taban fiyatlarını yükseltmek sa- yılabilir.
2. **Uzun dönemli önlemler :** dengeli bir gelir dağılımını sağlamak için uzun dönemde alınacak önlemler denilince, «Dar gelirlil- erin tükettiği mal ve hizmet üretimini artırmak akla gelmek- tedir. Örneğin toplu taşımacılık, beslenme, kira ve konut, sağ- lık hizmetleri, eğitim vb.

Öyleyse, hiç değilse az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından kalkınma demek, ulusal ve uluslararası düzeyde dengeli bir gelir dağılımı düzeni kurmak demektir. Özetle ciddi bir kalkın- ma politikasının en başta gelen hedefi, az gelişmişlik konusunda tu- tarlı ve uyumlu bir savaşım vermektir. Bu durumda az gelişmişli- ğin temel niteliklerinin bilinmesi zorunlu olmaktadır. Az gelişmiş bir ülke denilince neler akla gelmektedir? Az gelişmiş bir ülke, tüm doğal kaynaklarından yararlanamayan bir ülke midir? Ya da gelişmekte olan bir ülke, kalkınma politikalarının uygulandığı bir ülke midir? Görülüyor ki, az gelişmiş bir ülkeyi bir iki ölçüt ile ta- nımlamak olası değildir. Az gelişmişliğin birçok nedeni vardır.

Az gelişmiş ülkelerin başlıca nitelikleri iki kümede özetlenebilir : Ekonomik ve Toplumsal.

Ekonomik Nitelikler

Az gelişmiş ülkelerin ekonomik nitelikleri denilince, ekonomide yapısal değişimler akla gelmektedir. Başlıca ekonomik kesimlerin (sanayi, tarım, ticaret) GSMH içindeki payları düşünülmektedir. Geri kalmış ülkelerde genel olarak GSMH içinde tarım ve ticaret önemli, buna karşılık sanayi üçüncü sırada bir yer tutar. Ayrıca birey başına düşen ulusal gelir düşüktür. Ülke ekonomisi büyük ölçüde dış ekonomik güçlere bağımlı durumdadır.

Sanayileşme Düzeyi

Gelişmiş ülke denilince, bir ölçüde sanayileşmiş ülkeler akla geldiği gibi, az gelişmiş ülke denilince de genellikle sanayileşmemiş ülke anlaşılmaktadır. Sanayileşme, işgücünün önemli bir bölümünün iş bulabilmesi anlamına da gelir. Bu nedenle, bir ülkenin sanayileşme düzeyinin ölçüsü olarak, çoğuna işçi nüfusun işgücüne oranı alınmaktadır. 1960'larda Kit'alar itibariyle işçi nüfusun işgücüne oranı Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1

İşçi Nüfusunun İşgücüne Oranı

Kit'a	%
Afrika	11
Asya	10
Latin Amerika	17
Kuzey Amerika	37
Batı Avrupa	42 (5)

Geri kalmış, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde genel olarak en çok gelişen endüstri pamuklu dokumalar, çimento vb. hafif endüstri ya da bazı imalat sanayiidir. Böylece fabrika yapan fabrika üretmeyen bu ülkelerde demir-çelik tüketimi çok düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Örneğin 1956'da tüm az gelişmiş ülkeler dünya demir-çelik üretiminin % 3'ünü üretebiliyorlardı. (6) Dolayısıyla bu ülkelerde birey başına demir-çelik tüketimi düzeyi çok düşüktür.

(5) Y. Lacoste, Az Gelişmiş Ülkeler (Çeviren: Y. Gündüz) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965, s. 17

(6) Aynı, s. 17

Çizelge 2

Bazı Ülkelerde Birey Başına Demir-Çelik Tüketimi (kg)

Fransa	200	Brezilya ve Yunanistan	22
Federal Almanya	250	Meksika ve Cezayir	18
İngiltere	322	Hindistan ve Mısır	5
ABD	625	İran	4
İtalya ve Japonya	75 - 80	Pakistan	2.2
Şili	44		
Arjantin	34		
Türkiye	25		

KAYNAK : Y. Lacoste, Az Gelişmiş Ülkeler (Çeviren : Y. Gündüz) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965

Tarım Kesimi

Az gelişmiş ülkelerin en başta gelen ekonomik özelliklerinden biri de çalışan işgücünün önemli bir bölümünün tarım kesiminde çalışmasıdır. 1960'larda tarım kesiminde çalışan işgücünün toplam işgücüne oranı bölgeler itibariyle şöyledir :

Çizelge 3

Tarım kesiminde Çalışanların Toplam İşgücüne Oranı

Bölgeler	%
Güney Avrupa	58
Kuzey Afrika	73
Orta Amerika	62
Güney Amerika	55
Güney Batı Asya	70
Güney Doğu Asya	78
Batı Avrupa	29
Kuzey Amerika	13

KAYNAK : Aynı, S. 10 - 11

Gelişmekte olan ülkeler tarım kesiminde tüm olanakların ve kaynakların yeterince kullanılmadığı bilinen bir gerçektir. Tüm topraklar işlenebilir bir duruma getirilmediği gibi, eldeki işlenebilir topraklar da

işlenirken çağdaş teknolojiden yeterince yararlanılmamaktadır. Bunun kökeninde bilisizlik yatmaktadır. Örneğin, Asya'da sulamadaki yetersizlikler nedeniyle tarım, daha çok deltalar ya da alüvyonlu vadelerde yapılmaktadır. Söz gelişi «Hindistan sulamaya gereğinden fazla yatırım yapmıştır ama bu suyun kullanılışı konusunda çiftçilerin hazırlanmasına çok az para harcanmıştır. Aynı biçimde Irak petrol gelirinin hemen hemen tamamını sulama işlerine ayırmıştır ama çiftçilerin bu konuda yetiştirilmesi için çok az çaba göstermiştir.» (7). Öte yandan Y. Lacoste, Latin Amerika'da ekilebilir toprakların yalnız beşte birinin ekilmekte olduğuna parmak basmıştır.

Tarımda gelişmemişliğin temelinde yatan nedenler şöyle özetlenebilir :

- Ciddi bir toprak reformunun yapılmamış olması. Böylece zenginlerin ya da toprak ağalarının elinde bulunan pekçok ekilebilir arazi, işletilmemektedir. Çünkü sahibi anılan toprağın gelirine gereksinme duymamaktadır.
- Tarım teknolojisinin az gelişmiş ülkelere yeterince girmemiş olması.
- Böyle bir teknoloji için temel darlık yaşamsal önem taşıyan ve bu ülkelerde kıt bir kaynak olan sermaye konusunda görülmektedir.
- Buna, ekonominin büyük ölçüde dış ekonomik güçlere bağlı olması sonucu ortaya çıkan döviz dar boğazı da eklenince bu kesimin gelişmemesinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE TARIM KESİMİ

Türkiye'nin birçok bölgesinde, özellikle toprak ağalarının çok olduğu Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde bir ortaçağ toprak düzeni vardır. Böyle bir düzende tefecilikle büyük arazilere sahip olmak, oldukça kolay görülmektedir.

Çiftçinin bilisizliği, tarım teknolojisinden gereğince yararlanılmaması, çağdaş bir toprak düzeni kurulmaması sonucu az gelişmiş ülkelerde tarım kesiminde verim çok düşüktür. Örneğin gelişmiş ülkelerde bir hektarlık bir araziden ortalama 1500-1600 kilo buğday alınırken, gelişmekte olan ülkelerde bu miktarın yarısı kadar buğday

(7) M. Adem, Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası, Ankara, 1977

alınmaktadır. Böylece gelişmiş ülkelerde bir çiftçi ürettiği ürün ile 10-15 nüfusu beslerken, gelişmekte olan ülkelere bu sayı üçtebire inmektedir. Gelişmekte olan ülkelere işlenebilir arazi, doğal kaynak, iklim ve insangücü bolluğuna karşın, tarımda kendi tüketimleri için bile yetersiz kalmakta, ABD, Kanada vb. ülkelere buğday satın almak zorunda kalmaktadırlar. Böylece anılan ülkeler en çok ve en kolay üretebilecekleri ürünlerde bile gelişmiş ekonomilere bağlı bulunmaktadır. Bunun sonucu açlık, iyi beslenememe, dolayısıyla hastalık halkın gönencini olumsuz yönde etkilemektedir.

Hiçbir ülkede, eldeki insangücünün bir bölümünün işsiz ya da açık işsiz olması düşünülemez. Hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelere, bu arada Türkiye'de tarım kesiminde işsizlik ya da gizli işsizlik büyük boyutlara ulaşmaktadır. Ancak bu konuda ayrıntılı istatistiksel veriler bulunmamakta, çoğuna genel nüfus sayımı verilerinden yararlanılmaktadır.

R. Aktan'a göre «Tarım kesimindeki insangücü, bu kesimdeki sermaye ve toprağa oranla daha çoktur. Bunun sonucu, bu kesimde gizli işsizlik gözlenmektedir.» Gizli işsizlikten, bu kesimde çalışanlardan bir bölümü alındığında, üretimde bir azalma olmaması durumu anlaşılmaktadır. Bir araştırmaya göre Türkiye'de tarım kesimindeki insangücünün, dörtte birinden fazlası gizli işsizdir. (7) Ayrıca hasat mevsiminin dışında, tarım kesiminde mevsimlik işsizlik oranı da oldukça yüksektir. Tarım kesiminde çok çarpıcı bir biçimde ortaya çıkan işsizlik, dolayısıyla gelir düşüklüğü kente göçü de hızlandırmaktadır. Ancak sanayide ya da tarımda olsun üretim düşüklüğü, dolayısıyla gelirden azalmanın temelinde bilisizlik (cehalet), daha açık bir deyişle eğitim düzeyinin düşük oluşu yatmaktadır.

3. EĞİTİMİN KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Genel olarak eğitim, çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere kazandırılacak zihinsel ve bedensel yeteneklerin tümünü kapsayan her tür yetiştirme ve eğitme faaliyetidir. Öyleyse eğitim, bireye belli bir nitelik, hatta meslek kazandırmayı temel amaç seçmek durumundadır.

Öte yandan kalkınmanın temel ölçüsünün, üretim hacminde meydana gelen artış olduğu bilinmektedir. Bundan; nüfus başına düşen üretim artışı anlaşılmalıdır. Nüfus başına düşen üretim, bir orta-

(7) Reşat Aktan, Türkiye İktisadi, cilt 1. Ankara, 1972 s. 15 ve devamı.

lamadır. Örneğin «İstanbul'da her 500 nüfusa bir doktor düşüyor» demek hiç bir zaman, anılan ilde tüm nüfusa eşit bir sağlık hizmeti götürüldüğü anlamına gelmez. Kimi semtlerde, gerçekte 15.000 nüfusa, kimi semtlerde de 200-300 nüfusa bir doktor düşüyormuşcasına sağlık hizmeti götürülmektedir. Gerçekte nüfus başına düşen ortalama üretim artışından, kimi birey ya da kümeler daha çok yararlanabilmekte, ötekiler yararlanamamaktadır. Bu durumda, kişi başına ortalama üretim artışından bu birey ya da kümeler daha büyük bir pay alabilmektedir. O zaman bu birey ya da kümelerin durumları düzelmiş olur. Oysa Anayasada «Sosyal adaletin» ilke olarak benimsendiği Türkiye'de temel amaç bu olmasa gerektir. Temel amaç, toplam üretimde meydana gelen artışın, toplumu oluşturan bireyler arasında en adaletli bir biçimde dağılmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin, bu arada Türkiye'nin sorunu iki yönlüdür. Bir yandan hızla artan nüfusun gereksinmelerini karşılamak amacıyla istihdam yaratmak, üretimi artırmak; öte yandan gelişmiş ülkelerle arasındaki farkı kapatmaktır. Öyleyse Türkiye üretimde büyük artış sağlamak zorundadır. Bunun için ekonomik dar boğazları ve öteki toplumsal ve kültürel engelleri aşmak temel hedef olacaktır. Bunun da temelinde nüfusun niteliğinin yükseltilmesi yatmaktadır.

Nüfusun nitelikleri ile üretim arasında çok sıkı bir ilişki olduğu herkesce kabul edilmiştir. İyi eğitilmiş, deneyimli işçi ve teknisyenlerin sağladıkları verim yüksek, buna karşılık yeterince eğitilmemiş deneyimsiz insangücünün sağladığı verim düşüktür. Örneğin ikinci dünya savaşı sonrası, iyi yetişmiş insan kaynaklarına sahip olan ülkeler, savaşın yıkıntılarını kısa dönemde aşarak, dünya ekonomisinde savaş öncesi buldukları ön sıralardaki yerlerine yeniden ulaşmışlardır: Federal Almanya, Japonya vb.

Nüfusun niteliklerini yükseltmek de, ancak eğitimle sağlanabilir. Bu Fransız bilim adamı (J. Fourastié) «geri kalmış bir ülke eğitimde de geri kalmış bir ülkedir» demiştir. Başka bir deyişle eğitim, kalkınmayı hızlandıran bir etkidir. Bir ülkenin kalkınması eğitim düzeyi ile doğru orantılıdır.

Amerikalı bir Eğitim Ekonomisti, Schultz, geri kalmış ülkelerin kalkınmamalarının nedenini, eğitim yatırımlarına gereken önemi vermemiş olmalarında aramıştır. Geri kalmış ülkelere çok azı eğitim konusunda yeterli bir çaba harcamaktadır. Ayrıca bu ülkelerin

çoğu teknik eğitim konusunda yatırımları savsaklamaktadır, dolayısıyla kaynaklarından en yüksek oranda bir yarar sağlayamamaktadırlar. Örnek olarak Hindistan, Irak vb. gösterilebilir.

Bu görüşte Doğulu olsun Batılı olsun, tüm iktisatçılar birleşmektedir.

Bir Rus İktisatçı, V.E. Komarev, eğitim ile ekonomik kalkınma arasındaki sıkı ilişkiyi şöyle deyimlemiştir:

«Temel eğitimden herkesin yararlandırılması zorunludur. Çünkü yüksek öğretimin bir ulusun gelişmesini sağlamasına karşılık, temel eğitim de yurttaşları bir yaşam koşuluna hazırlayan asgari bir kültür kazandırır. Ancak eğitim yatırımları ülke ekonomisi için çok ağır bir mali yük olmaktadır. SSCB'de bir orta öğretim öğrencisi 1000, bir yüksek öğretim öğrencisi 3500-4000 rubleye mal olmaktadır. Ulusal gelir artmadan eğitimin finansmanının karşılanması olanaksızdır. Öte yandan eğitime daha fazla zaman ayırabilmesi için ulus daha iyi koşullarda yaşamalıdır. Böylece ekonomik kalkınma, eğitim isteminin artmasına neden olur. Buna karşılık çok sayıda nitelikli insan gücü olmadan yurttaşların genel yaşam düzeyleri yükseltilmeden günümüzde üretimi artırmak olanaksızdır.»

«Eğitimin üretime etkisi, açık seçik ortadadır. Sanayide üretim artışının % 75'i işin verimliliğinin yükseltilmesi sonucudur. Strumilin ulusal gelir artışının % 23'ünün, işçilerin nitelik ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi sonucu olduğunu ileri sürmüştür: Eğitime yapılan bir rublelik bir yatırım, ulusal geliri üç rubleden daha fazla artırmaktadır.» (8)

Bir Japon ekonomist, Koichi Emi eğitimin ekonomik kalkınmaya etkisini şöyle dile getirmiştir:

«Japonya, Asyalı komşularından önce sanayi çağına girmiştir. Meiji çağının devrimi, tasarruf ve yatırımın simgeleşti. Bugün, bu atılma neden olan insan etmenine büyük önem verilmektedir. Meiji çağının (1867-1912) başından itibaren çocukların % 50'si okula gidiyordu. 1908'de öğrenim çağındaki çocukların % 90'ı zorunlu ve parasız temel eğitimden yararlanıyordu. Öyleyse Japon eğitimine yapılan çok önemli yatırımların, ülkenin ekonomik atılımına nasıl kat-

(8) UNESCO, Textes Choisis Sur l'Economie de l'Education, Paris, 1968, s. 92-93.

kıda bulunduğunun çözümlenmesinin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır» (9).

Aynı ekonomik düzenin iki Amerikalı temsilcisi, M.J. Bowman ve C.A., Anderson, bir ülke nüfusunun öğrenim düzeyi ya da okuryazarlığı ile birey başına ortalama ulusal gelir arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu savlamaktadır.

«Nüfusun okur-yazar oluşunun, kalkınmanın ilk aşamaları üzerinde çok önemli bir etkisi vardır: Rus devrimi, Fransa ve İngiltere'de sanayi devrimi, gençlerin en az beşte ikisinin okur-yazar olduğu zaman gerçekleşmiştir. Bu eğitim düzeylerinin, kendilerini izleyen ekonomik değişmelerde temel etken olduğu kesinlikle söylenebilir ama böyle bir durumun söz konusu olmayacağını savlamak da olanaksızdır. 1955 yılında okur-yazar nüfusu % 40'dan az olan ülkelerden hiç birinde birey başına ulusal gelir 300 dolardan fazla değildi. Nüfusun % 30-70 okur-yazar olan 23 ülkeden yalnız beşinde birey başına ulusal gelir 300 doları geçiyordu. O da Venezuela ya da Güney Afrika gibi ülkeler ki, bu, ülkelerin yeraltı zenginliklerinden ileri gelebilir. Buna karşılık nüfusun % 70-90'ı okur-yazar olan ülkelerin üçte ikisinde birey başına ulusal gelir 300-500 dolar arasında değişmektedir. Geri kalan üçte birinin bu kümeye girmemesi, okur-yazarlık oranının yüksek oluşunun, daha yüksek gelir sağlamak için kesin bir etken olmadığını göstermektedir. (10)

Sonuç olarak eğitimin ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmayı hızlandıran en önemli etken olduğu konusunda iktisatçılar birleşmektedir.

Türkiye'de de eğitim, daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren böyle algılanmıştır. Bu nedenle eğitim politikası, kimi «çağdaşlaşma» girişimlerinin odak noktası olarak düşünülmüştür. Kalkınmada eğitim kesimine öncelik verilmiştir. Bu dönemde yurttaşların okur-yazar kılınmasıyla iş verimliliğinin artacağı, böylece kalkınma hızının yükseleceği temel ilke olarak benimsenmiştir. Sonuçta kitle eğitimi, eğitim politikasına temel hedef seçilmiştir. «Millet mektepleri», «Köy Enstitüleri», «Eğitim Kursları» vb girişimleri, bu politikanın sonuçlarıdır. Bunun sonucu 1950 yılına değin, ortaöğretimde giderek daha çok sayıda öğrenci mesleki ve teknik öğretime yö-

(9) Aynı, s. 107

(10) Aynı, s. 132-133

nelmiştir. 1949-1950 öğretim yılında ortaöğretim düzeyinde mesleki ve teknik öğrenim görenler, Cumhuriyet döneminde en yüksek orana ulaşmıştır: % 40. Ancak bu oran daha sonra giderek düşmüştür. 1959-1960 öğretim yılında ortaöğretimde mesleki ve teknik öğrenim görenler, toplam öğrencilerin: 24'ünü, 1971-1972 yılında da % 22'sini oluşturunuyordu.

Oysa böyle bir gelişme 24.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile benimsenen Türk Millî Eğitiminin temel ilkelerinden «planlılık» ilkesine taban tabana ters düşmektedir. Bu ilke şudur :

«Millî Eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ihtiyaca göre ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.» (md. 14).

Kalkınma planlarına, 91 sayılı DPT kuruluş yasasına, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasasının açık yaptırımına karşın Türk eğitimi tümüyle bir plansızlık içinde bulunmaktadır.

Bu plansızlık sonucu olarak hem 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim yasası, hem Birinci, İkinci, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma planlarının hedeflerine karşın 7-12 yaş kümesi tüm nüfusa, zorunlu ve devlet okullarında parasız olan ilköğretim yaygınlaştırılamamıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının verilerine göre, 1975 yılında 14'ünün nüfusu 1000'den fazla olan 3116 köyde ilkokul bulunmamaktaydı. Yine aynı kaynağa göre 1977-1978 öğretim yılında nüfusu 250'den fazla olan 887 köyün ilkokulu bulunmuyordu. 1977-1978 öğretim yılında 7-12 yaş kümesi 6.242.000 nüfustan 858 000'i okullandırılmamıştı, daha açık bir deyişle zorunlu ve parasız öğrenimden yoksundu.

Oysa 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Yasası temel eğitimi 8 yıla çıkararak, ortaokul öğreniminin tüm çağ nüfusuna yaygınlaştırılmasını hükme bağlamıştır. 1975-1976 öğretim yılında 13-15 yaş kümesi nüfusun yalnız % 37.3'ü ortaokulda öğrenim görüyordu. Anılan yasa ile, «Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri» başlığı altında eğitim hakkı, fırsat ve imkan eşitliği ilkeleri de benimsenmiştir.

Buna göre :

«Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. Temel eği-

tim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar» (Md. 7)

«Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır.»

«Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır»

«Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır» (Mad. 8)

Yasanın açık hükmüne karşın, 1975-76 öğretim yılında ortaokul öğrencilerinin % 23,3'ü kız, % 50,3'ü erkek öğrencilerden oluşuyordu. Bu noktada ülkemizin Doğusundaki çocuklarla köyde oturanlar, varlıklı çocuklar ile yoksul çocuklar arasında da çok büyük eşitsizlikler bulunmaktadır. (11)

SONUÇ

Kalkınmada eğitimin yeri ve önemi böylece belirlendikten sonra, bu kesimin geliştirilmesi planlanırken temel alınacak ilkeler şunlar olabilir :

1. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasasında belirlenen «Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerine» olanaklar elverdiği ölçüde uyulmalıdır. Bu ilkeler şunlardır :

- . Genellik ve eşitlik
- . Ferdin ve toplumun ihtiyaçları
- . Yöneltilme
- . Eğitim Hakkı
- . Fırsat ve imkan eşitliği
- . Süreklilik
- . Atatürk inkılapları ve Türk milliyetçiliği
- . Demokrasi eğitimi
- . Laiklik

(11) Kadın Eğitiminde Eşitsizlik, Eğitim ve Bilim, TED, Sayı 4, Cilt. 24 Ankara, 1980, s. 10-15

- . Planlılık
- . Karma eğitim
- . Okul ve ailenin işbirliği
- . Her yerde eğitim

2. Türkiye'de 1961 Anayasası ile planlı kalkınma politikası benimsendiğinden, Türk eğitiminin gelişmesinde temel ilke de planlılık ilkesi olmalıdır. Tüm öteki ilkeler, ancak kapsamlı bir eğitim planlaması içinde gerçekleştirilebilir. Planlı bir eğitim düzeninde öncelik, ülkemizin gereksinime duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesidir. Bunun için öncelikle, varlıklı olsun, yoksul olsun, Doğulu olsun, Batılı olsun, kentli olsun, köy kökenli olsun, erkek olsun, kız olsun tüm yurttaşlara hakkı olan temel eğitim hizmeti mutlaka götürülmelidir.

Orta ve yüksek öğretimde temel ilke, tüm öğrencilerin yetenekleri ölçüsünde en yüksek düzeyde öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla fırsat ve olanak eşitliği yaratılmalıdır.

Ayrıca 1980 ÜSS'ne baş vuran toplam lise öğrencilerinin % 9.5'i Ticaret Lisesi mezunu olmasına karşın bir yüksek öğrenim kurumuna yerleşenlerin ancak % 2.9'u anılan lise çıkışıdır, sayı olarak değerlendirilmek istenirse, 1980 yılında Ticaret Lisesi çıkışlı 43365 aday ÜSS'ye baş vurmuş olup, bunlardan ancak 1228'i bir yüksek öğretim kurumuna girebilmiştir. Geri kalan 42137 kişi iş piyasasına sunulmuştur. Bu lisenin üstüne 4 yıllık bir öğrenim veren İTİA ve Yüksek Okulları mezunları iş bulamazken, hatta çoğuna Ticaret Lisesi mezunu yerine İTİA mezunları çalıştırılırken, Ticaret Lisesinin meslek lisesi olması anlamını yitirmekte, piyasaya diplomalı işsiz sunmaktadır.

Benzer durum, İmam-Hatip, Endüstri Meslek, Kız Meslek vb için de geçerlidir. Öyleyse ortaöğretimin iki temel amacından hangisi gerçekleştirilebiliyor?

. Öğrencilerin % 97'si yüksek öğrenime hazırlanamamaktadır.

. Yetiştikleri alanda meslek elemanı olarak iş bulamamaktadırlar bu öğrenciler.

Bu durumda eğitimin **Planlılık** ilkesine çok sıkı sarılarak, eğitim-insan gücü-istihdam ilişkisi mutlaka dengeli bir biçimde kurulmalıdır. Bu, Milli Eğitim Temel yasasının bir hükmüdür.